

GG - Herrschaft

Hned v úvodu je konstatováno, že pojem Herrschaft je sice základní slovo, ale v dnešní době je tabuizováno nebo používáno ke kritice. Celým heslem se nese hlavní myšlenka, že se daný pojem v průběhu staletí vyvíjel a měnil svůj význam od právního pojmu ve starověkém Řecku po termín sociologie užívaný Weberem. Právě sledování těchto proměn, především v dílech jednotlivých filosofů, pak zabere na sto stran textu.

GG obecně kladou důraz na dějiny od 18. století do současnosti, a tak nepřekvapí, že středověku je věnováno poměrně málo prostoru. Každopádně je konstatováno odlišné používání pojmu v latinských a německých textech, v různých časech i oblastech, přičemž centrálním pojmem nemá být panování, ale mnohem více pán. V němčině se sice termín v jisté formě objevuje už od 7. století, ale jasně ve významu vlády se objevuje až ve století třináctém.

Obecně má ve středověku převládat představa panovníka jako vládce nad rodinou a panovníka z Boží milosti, který zodpovídá za svěřený lid. Dále má být typická vzájemnost vládce a ovládaného, přičemž první strana nabízí ochranu a druhá radu a pomoc. V pozdním středověku se pak objevuje vláda nepropojená pouze s lidmi, ale vláda nad určitou zemí. Dále také odosobněná vláda, kde začíná hrát hlavní roli právo oddělené od vlády a vládce. Z konkrétních autorů jsou pak zmíněni ti, kteří se zabývali nadřazeností církevní či světské moci.

I v raném novověku zůstává termín Herrschaft stále neurčitým pojmem. Nejčastěji je přitom chápán jako panování nad domem či oblastí, lidmi a věcmi a také jako moc poroučet ostatním. Právě tento bod začíná být kritizován a do popředí se dostává otázka svobody lidí a původ moci či práva a povinnosti vládce. Nejdříve jsou rozebrány v podstatě slovníkové výklady pojmu Herrschaft a pak je pozornost zaměřena na jednotlivé filosofy zabývajícími se teorií státu. Prvním z nich je Machivelli, který z teorie vlády zcela vytlačil křesťanské či etické zdůvodnění moci a důraz kladl na dosažení vlastního prospěchu vladaře. Dále je rozebíráno myšlení německé reformace, v rámci něhož je obsáhleji pojednáno o dílech Erasma Rotterdamského a Martina Luthera. První jmenovaný se snažil smířit humanismus s křesťanským ideálem panovníka. Toho považoval za služebníka lidu, který má být vzdělaný, spravedlivý a shovívavý. Luther naproti tomu vystoupil s tezí, že křesťanská politika není možná, neboť jde jen o světské zákony a moc je synonymem pro zlo a hřích. Vládce tak může být křesťanem pouze jako osoba, nikoliv jako kníže.

Podobně jako Luther uvažoval i Kalvín, který tvrdil, že vrchnost nepochází od Boha. Přesto ale mluví o vládě zákonů a nutnosti dohledu. Vládce podle něj už nezneužívá svoji moc ve prospěch obecného blaha, ale pro vlastní cíle, což odporuje nejen přírodě, ale také vzájemnému smluvnímu závazku. Jednotlivce přitom vidí Kalvín jako poddaného, ale jejich celek už může vystupovat jako suverén s právem na odpor při porušení smlouvy. To vlastně odpovídá modernímu pojmu legální vlády, jak se objevuje u Bodina a Hobbse.

Naprostým kritikem monarchie, která odporuje svobodě lidí, byl Boétie. Jeho myšlenkou bylo, že vláda může existovat jenom díky potřebě lidí nechat se ovládat, neboť kdyby se všichni rozhodli, že už nebudou otroky, byli by svobodní. Naopak obhájcem autority panovníka, který zajišťuje stabilitu země, byl Bodin. Ten z politického prostoru vylučuje svobodu vyznání a svědomí, které jsou podle něj pouze náboženským problémem.

V pasáži věnované státní smlouvě je pozornost věnovaná Althasiovi, podle kterého může panovník vládnout jen se souhlasem lidu a nesmí porušovat přirozená práva člověka a zákony lidu. Důraz na přirozené právo, rozum a lidskou přirozenost kladl Gratius. Naopak obhájcem absolutismu a neotřesitelné autority panovníka, které má být (dobrovolně) podřízena i vůle jednotlivce se ve svém nejznámějším díle Leviathan rozepsal Hobbes. I přesto se na základě jeho myšlenek rozvíjelo teorie přirozeného práva, kde hraje zásadní roli právní rovnost a svoboda všech lidí. Tyto myšlenky pak rozpracovali další filosofové, v jejichž čele stanul Rousseau a také byly využity během Francouzské revoluce.

Po představení novověkých filosofů následují pasáže, které pojednávají o některých specifických problémech spojených s pojmem Herrschaft, a to nejen v období raného novověku. Rozebírány jsou tak rozdíly mezi termíny impérium (veřejná a soudní moc) a dominium (soukromá moc pána nad majetkem), vláda muže nad ženou či rodičů nad dětmi, otázky poddanství a proměny postavení služebníků (až k vysokým státním úředníkům). Dále je rozebrána změna významu pojmu vláda, nebo přesněji politická vláda, kde již nehrají hlavní roli vlastnická práva, ale správa věcí veřejných. Pozornost je věnována i Diderotem nadnesené politické autoritě rozumu. Vláda nad jinými má přitom odporovat svobodě i rozumu a společenská smlouva má stanovit povinnosti vlády, jejichž nedodržení smlouvu anulují. Výklad pokračuje do doby konkretizace abstraktního pojmu, kdy se vláda stává synonymem pro státní moc, o kterou bojují rozdílné třídy a strany, což vedlo k rozdělení státu a společnosti. To už nás ovšem kapitola o raném novověku přenesla do poloviny 19. století. Další tematické kapitoly se zaměřují na kritiku vlády jako útlaku potlačujícího svobodu lidí, na vládu hrůzy za Francouzské revoluce, proměny pohledu na poddané a jejich postavení, na vývoj oslovení pán od označení pro vládce až po běžné oslovení každého muže.

Posléze se pozornost přenáší k Francouzské revoluci, která je v duchu Burka líčena jako totální revoluce, která zničila celou společnost a její uspořádání. Zároveň je označena jako první fáze světové revoluce. Do popředí se měla dostat vláda lidu, zákonů a svoboda člověka, mělo dojít k depersonalizaci vlády a k naprostému ústupu šlechty. Přelomem v myšlení pak měla být Rousseauova filosofie pojednávající o možnosti vlády bez pána, založená na rovnosti lidí. Dále mělo dojít k oddělení zákonodárné a výkonné moci a k rozlišení mezi suverenitou jako takovou a jejím nositelem. Rousseau také vymezil různé formy vlády od monarchie po demokracii.

Následující kapitola je pak věnována Kantově filosofii. Ten rozlišoval autokracii, aristokracii a demokracii, a to podle osob, které mají v daném uspořádání největší moc. Republikánské zřízení se pak podle něj vyznačuje vyloučením výkonné moci ze zákonodárství. Despotismus pak neoprávněným výkonem zákonů, které sám dal. K právní ústavě (správnému zřízení) lze přitom údajně dospět jen skrze revoluci. Rozdíly v postavení jednotlivců pak nechápe jako sociální vztah, ale jako pozici ve vztahu, přičemž u všech zúčastněných je brán zřetel na jejich osobu. Již tedy nelze nějakého člověka vlastnit. Poslední pasáž o Kantově dílu je věnována kategorickému imperativu, který má být sice morálním či etickým zákonem každého jednotlivce, tedy jakýmsi rozkazem bez vlády. Podle něj se má člověk chovat tak, aby jeho jednání mohlo být obecným zákonem. Jako takový je snadno použitelný či spíše zneužitelný k bezskrupulózní vládě, a proto patří do dějin pojmu vláda.

Další pasáž se snaží poukázat na spojení pojmu Herrschaft s nastávající komerční společností. Dle Adama Smitha měla dělba práce a směna zboží projít dlouhým vývojem od nejstarších společenství až k již zmíněné komerční společnosti, v níž i každý člověk žije směnou a stává se tak do jisté míry

obchodníkem. Zaobíral se také problémem rostoucí autority jmění ve společnosti a sama tato skutečnost se neslučovala s jeho představou o dobré vládě. V jeho pojetí zastávali důležitou roli zejména obchod a manufaktura, jenž měli přivádět společenský řád a dobrou vládu vedoucí k větší bezpečnosti jednotlivce. Smith pak přiřadil vládě důležitý úkol ve věci stávajícího stavu chudých pracujících. Pakliže by se podnikla opatření a došlo by k naplnění tohoto úkolu, z hlediska sociální politiky považuje takovéto řešení za kritérium dobré vlády.

Poměrně velkou část tvoří otázka vlády buržoazie a její odmítání diktaturou proletariátu, v popředí s osobou Karla Marxe, který navázal na Hegelovy názory hned ve třech odvětvích - dějinné filozofii, ekonomii a sociologii. K řešení aktuální sociální otázky nemělo pomoci dílčí dělení vlády, ba právě naopak vláda měla být vnímána jako záležitost celku. Marx rozlišoval dva druhy vlády, na jedné straně přirozenou nadvládu (Herrschaft), reprezentovanou vládoucí třídou kapitalistů, kteří vykořisťovali dělnickou třídu a na straně druhé vládu práce (Herrschaft der Arbeit), tedy vládu beztřídní společnosti.

V následujícím vývoji zaměřeném na změnu společenského uspořádání a rozebírání pojmů Herr a Genossenschaft se výklad opírá o Otto von Gierkeho. Ten věří, že na začátku byl vnímán fyzický panovník, jelikož vládl sám o sobě, nikoliv jako reprezentant neviditelného právního subjektu. Dle něj se později díky vývoji do role neviditelné instituce dostal stát a panovník (Herr) se stal viditelným zhmotněním této instituce. Gierke vnímal historické dění jako boj dvou principů, kdy proti sobě stála myšlenka jednoty reprezentovaná panovníkem a myšlenka svobody reprezentovaná společností (Genossenschaft).